

Näkemyksiä talouspolitiikan EU-ohjausjaksosta 2019

SOSTEn ja EAPN-Finin varjosuositukset Suomelle: köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämiseen ryhdyttävä suunnitelmallisesti

- 1. Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrä on käännettävä laskuun. Se vaatii perusturvan tason korottamista ja muun muassa lisää tukea kohtuuhintaiseen vuokra-asuntotuotantoon. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lapsiperheiden kokeman köyhyyden vähentämiseen.**

Köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentäminen on otettava hallitusohjelman painopisteeksi. Suomi on sitoutunut vähentämään köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa elävien ihmisten määrää 150 000:lla vuosien 2010–2020 välisenä aikana. Tämä tarkoittaa sitä, että vuonna 2020 riskissä olisi 770 000 ihmistä. Tavoitteesta huolimatta köyhyys- tai syrjäytymisriskissä oli edelleen 849 000 henkilöä vuonna 2017. Komission maaraportissa esittämä arvio, että Suomen olisi vielä mahdollista saavuttaa tavoitteensa, vaikuttaa epärealistiselta.

Tuore perusturvan riittävyyden arviointiraportti osoittaa, ettei perusturva kata kohtuullisia elinkustannuksia. Perusturvaetuuksien varassa on myös yhä enemmän ihmisiä. Edellisestä vuosien 2013–2017 arvioinnista määrä on noussut 40 000:lla 510 000 henkeen. Raportissa todetaan, että työttömän, kotihoidon tuen, vähimmäismääräisen sairaus- tai vanhempainpäivärahan saajan tulotasot eivät riitä kattamaan viitebudjettien mukaista kohtuullista minimikulutusta. Opiskelijan sosiaaliturva kattaa kohtuullisen minimikulutuksen vain opintolainan kanssa.

Vuodesta 2015 vuoteen 2019 erityisesti työttömän perusturvan taso on heikentynyt. Tämä on seurausta indeksileikkauksista ja aktiivimallista johtuvasta etuuskien alentamisesta. Toimeentulotuen rooli työttömän perusturvan paikkaajana on kasvanut huomattavasti monissa esimerkitapauksissa vuodesta 2015 – jopa yli sata euroa kuussa. Perusturvaan kohdistuneet leikkaukset ohjaavat toimeentuloturvajärjestelmää väärään suuntaan: ne lisäävät toimeentulotuen käyttöä ja ihmisten jäämistä pitkäksi aikaa toimeentulotuen varaan. Perusturvan matalan tason lisäksi asumisen kalleus on yksi keskeinen toimeentulovaiveuksia aiheuttava tekijä. Seuraavalla hallituskaudella ensisijaisen perusturvan tasoa tulee korottaa ja varmistaa asuntopoliitilla riittävä kohtuuhintaisten asuntojen määrä.

Riittämätön toimeentulo ilmenee myös ylivelkaantumisenä ja maksuhäiriöinä. Vuonna 2017 jo 374 000 henkilöllä oli maksuhäiriömerkintä. Komissio kiinnittääkin maaraportissa huomiota tarpeeseen lisätä kotitalouksien velkaantumisen seuranta. Tämän lisäksi ylivelkaantumisen torjumiseksi talous- ja velkaneuvontaa on lisättävä, sosiaalinen luototus tulee laajentaa kattamaan koko maa, pikavippejä tarjoavien yritysten toimintaa on rajoitettava sekä lisättävä taloustaitojen opetusta jo koulussa.

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden estämiseksi lapsiperheköyhyyteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Toimeentulovaikeuksien kanssa kamppailevat erityisesti yksinhuoltajaperheet. Lapsiköyhyys on kasvava ongelma. Vuonna 2017 köyhien lasten (0–17 v) osuus oli 13,9 prosenttia. Köyhyydessä elää 150 000 lasta.

Perheen toimeentulo-ongelmilla on kielteisiä vaikutuksia lasten tulevaisuuteen. Tutkimusten mukaan lapsiköyhyydestä aiheutuva stressi häiritsee voimakkaasti lapsen aivojen normaalia kehitystä aiheuttaen muun muassa tunne-elämän kehityksen häiriöitä, jotka ilmenevät esimerkiksi ongelmina kaverisuhteissa, heikkona koulumenestyksenä sekä riskinä myöhempään syrjäytymiseen, mielenterveyshäiriöihin, päihteidenkäyttöön sekä varhaiseen kuolemaan. Tutkimuksissa on osoitettu, että pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista lähes kolme neljästä oli saanut myös itse toimeentulotukea ja lähes puolet oli vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa. Sama ilmiö toistui lasten psykiatrisen erikoissairaanhoidon tai psyykenlääkkeiden käytössä, rikollisuudessa kuin myös kodin ulkopuolelle sijoituksissa. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi erikoissairaanhoidon ja muiden korjaavien palvelujen tarjoaminen tulee kalliiksi.

2. Lasten ja nuorten hyvinvoinnista on huolehdittava lisäämällä resursseja koulutukseen, riittäviin palveluihin lapsiperheille ja lastensuojeluun.

Lapsille ja lapsiperheille tarjottaviin palveluihin tulee panostaa. Lukuisat tutkimukset osoittavat, että suurin positiivinen kustannusvaikutus on riskiryhmiin kuuluvien lasten ja heidän perheidensä saamalla hyvin varhaisella tuella. Kaikki lapset, nuoret ja heidän perheensä eivät saa ehkäisevää tukea riittävän varhain, jotta välttyttäisiin raskaammilta toimenpiteiltä, kuten lasten sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Ongelmien kärjistymisen lisää kuluja moninkertaisesti verrattuna varhaisen tuen kustannuksiin.

Suomessa sijoitetaan enemmän lapsia kodin ulkopuolelle kuin missään muussa Pohjoismaassa. Lastensuojelu on monin paikoin aliresursoitua. Kuntaliiton vuoden 2017 lopulla tehdyn kyselyn mukaan noin kolmasosa lastensuojelun järjestäjäorganisaatioista arvioi sijoittavansa usein lapsia kodin ulkopuoliseen sijoitukseen siksi, että lapsen mielenterveyspalvelut eivät jostain syystä ole järjestyneet. Yhteensä 13 prosenttia vastanneista arvioi, että lasten tarvitsemat mielenterveyspalvelut jäävät useimmiten lapsilta kokonaan saamatta ja 49 prosenttia arvioi, että tarvittava palvelu on saatavilla, mutta prosessi on vaikea ja aikaa vievä. Ehkäisevän lastensuojelun ja sijaishuollon palveluihin kohdennettava määrärahaa tulee korottaa, jotta varmistetaan riittävät henkilöstö- ja osaamisresurssit, esimerkiksi riittävä sosiaalityöntekijöiden määrä ja riittävä mielenterveyspalveluiden saatavuus.

Koulutukseen viime hallituskaudella kohdistuneet leikkaukset varhaiskasvatuksesta yliopistokoulutukseen ovat olleet tasa-arvoa murentavia toimia: subjektiivisen päivähoiton rajausta, ammatillisen koulutuksen mittavat noin 240 miljoonan euron leikkaukset ja korkeakouluopiskelijoiden opintorahan alentaminen 25 prosentilla. Koulutus on sivistyksen ja tasa-arvoisen sekä eheän yhteiskunnan peruspilari. Suomalaisen yhteiskunnan vahvuudet ovat perustuneet kattavaan ja laadukkaaseen julkiseen koulutusjärjestelmään, joka on ollut perhetaustoista riippumatta kaikkien ulottuvilla. Opiskelu ja koulutus ovat yhteiskunnalle kasvua ja hyvinvointia tuottavia investointeja ja siksi niistä leikkaaminen ei ole perusteltua.

Taloudellinen tilanne ei saa olla koulutuksen este. Suomalaisten lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on selvästi alhaisempaa 3-vuotiaasta eteenpäin verrattuna OECD- ja EU-maiden keskiarvoihin. Kaikille lapsille on tärkeää taata mahdollisuus kokopäiväiseen pedagogisesti laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, joka on tutkitusti kannattava investointi. Se vaikuttaa lasten myöhempään koulumenestykseen, koulupudokkuuden vähenemiseen sekä työllistymiseen aikuisiässä. Resurssien lisääminen

varhaiskasvatuksessa, peruskoulussa ja toisella asteella annettaviin tukipalveluihin on olennaista ongelmien varhaiseksi tunnistamiseksi ja ylisukupolvisen huono-osaisuuden estämiseksi. Tavoitteeksi tulisi ottaa myös asteittainen siirtyminen kohti toisen asteen koulutuksen maksuttomuutta, mikä mahdollistaisi heikommassa taloudellisessa asemassa olevien saattaa todennäköisemmin opinnot loppuun.

3. Työllisyyspolitiikkaan on edelleen panostettava laaja-alaisesti. Palveluiden resursseja on lisättävä ja kohdennettava uudelleen.

Suomen työllisyysaste kipusi vuoden 2018 aikana hallituksen asettaman 72 prosentin tavoiterajan yläpuolelle. Yleisen hyvän työllisyyskehityksen lisäksi positiivista on myös pitkäaikaistyöttömien määrä lasku koko maassa. Myös avointen työpaikkojen määrä on kasvanut tasaisesti. Hyvästä kehityksestä huolimatta pitkäaikaistyöttömiä ja pitkäaikaistyöttömyyteen rinnastettavissa tilanteissa olevia ihmisiä on edelleen yli 140 000. Toinen pitkäaikaistyöttömyyttä kuvaava indikaattori – yli 300 päivää yhtäjaksoisesti työmarkkinatukea saaneiden määrä – osoittaa pitkäaikaistyöttömyyden vähenevän melko hitaasti. Tässä ryhmässä oli vuoden 2018 lopussa edelleen yli 100 000 ihmistä.

Pitkäaikaistyöttömien lisäksi kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolella olevat työkäiset ovat edelleen suuri työvoimareservi. Vuonna 2018 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä kääntyi kasvuun, mikä on varsin huolestuttavaa. Kun Suomessa ollaan huolissaan työkäisen väestön kasvun pysähtymisestä, ovat investoinnit pitkäaikaistyöttömien sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien ihmisten työkyvyn vahvistamiseksi ja työllistämiseksi tärkeämpiä kuin koskaan.

Tulevina vuosina pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten työmarkkina-asemaa onkin pyrittävä parantamaan monenlaisilla toimilla. Keskeistä on se, että ihmisille on tarjolla oikeanlaista tukea oikea-aikaisesti. Toimintakykyä, työkykyä ja hyvinvointia, jotka ovat edellytyksiä työhön kiinni pääsemiseksi, tulee jatkossa tukea määrätietoisemmin sekä sosiaalietuusjärjestelmän että palvelujärjestelmän kautta.

Seuraavalla hallituskaudella tulee tarjota lisää ihmisten tarpeisiin aidosti vastaavia palveluita ja työllistymistä edistäviä tukia, kuten palkkatukea, tulee hyödyntää nykyistä tehokkaammin. Sanktioinnin sijasta työvoimapolitiikan ohjenuoraksi tulee jatkossa ottaa positiivinen kannustaminen. Mitä nopeammin ihmiset saavat tilanteeseensa räätälöityä tukea, sitä lyhyemmäksi työttömyysjaksot jäävät ja sitä tehokkaammin työ- ja toimintakyky pystytään vahvistamaan. Jatkossa on entistä tärkeämpää, että toimivaksi osoitettuja toimintamalleja ja palvelukokonaisuuksia pystytään levittämään uusille alueille. Tällä tavalla myös työvoimapalveluiden kustannusvaikuttavuutta pystytään parantamaan.

4. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on toteutettava niin, että turvataan palvelujärjestelmän yhdenvertaisuus, perusoikeuksien toteutuminen ja laadukkaiden palvelujen saavutettavuus kaikille siten, että terveys- ja hyvinvointierot kaventuvat.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on välttämätön palvelujärjestelmän yhdenvertaisuuden, perusoikeuksien toteutumisen ja kestävästi kustannustason turvaamiseksi. Sote-uudistuksen tulee kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja ja lisätä palvelujen laatua ja saatavuutta. Julkisen vallan on varmistettava yhdenvertaisuuden toteutuminen. Erityisestä huomiota on kiinnitettävä huono-osaisten ja eri erityisryhmien palvelujen toteutumiseen ja aseman kohentamiseen. Erityisesti perusterveydenhuoltoa ja sosiaalihuoltoa on vahvistettava. Vain siten on mahdollista nopeuttaa hoitoon pääsyä ja vähentää erityistason kustannuksia. Palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti. Palvelurakennetta on kehitettävä asiakas- ja potilasturvallisuuden sekä palvelun laadun vahvistamiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut eivät saa olla hoidon ja hoivan este tai aiheuttaa velkaantumista.

Nykyistä suuremmat yksiköt mahdollistavat osaamisen keskittämisen ja erikoistumisen vaativiin tilanteisiin. Oikea-aikaisen avun, hoidon sekä hoivan turvaamisen näkökulmasta on tärkeää saattaa perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoidon yhteen, samoin lisätä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon yhteistyötä niissä kysymyksissä, joissa se on tarkoituksenmukaista. Peruspalveluiden, hoidon ja hoivan kehittämistä sekä hoitoketjujen sujuvoittamista on jatkettava koko ajan. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kuntoutuksen merkitykseen ihmisten toimintakyvyn kannalta. Palveluiden laatu ja hoivan taso on turvattava riittävällä henkilöstömäärällä.

Asiakaskokemukset arjen palvelutilanteista on dokumentoitava ja saatava hyödyttämään palvelujen kehittämistä. Erilaisille kansalais- ja asiakasryhmille on oltava käytössä räätälöityjä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. On tarkkaan määriteltävä, kuinka valinnanvapaus toteutetaan ja missä sosiaali- ja terveyspalveluissa se on mahdollinen. On myös huomioitava ihmisten erilaiset mahdollisuudet ja kyvyt tehdä valintoja ja turvattava heille mahdollisesti päätöksenteossa tarvittava tuki.

Lisätietoja

puheenjohtaja Jiri Sironen, EAPN-Fin, 040 4509077, jiri.sironen@ehyt.fi

päsihteeri Vertti Kiukas, SOSTE, 040 592 4287, vertti.kiukas@soste.fi

EAPN-FIN - Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto on avoin verkosto köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan toimiville järjestöille, ryhmille ja kansalaisille. www.eapn.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallinen kattojärjestö, joka kokoaa yhteen yli 270 sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteisöä. SOSTEn tavoitteena on sosiaalisesti eheä, terve ja aidosti osallistuva yhteiskunta, jossa järjestöillä on vahva rooli. www.soste.fi